

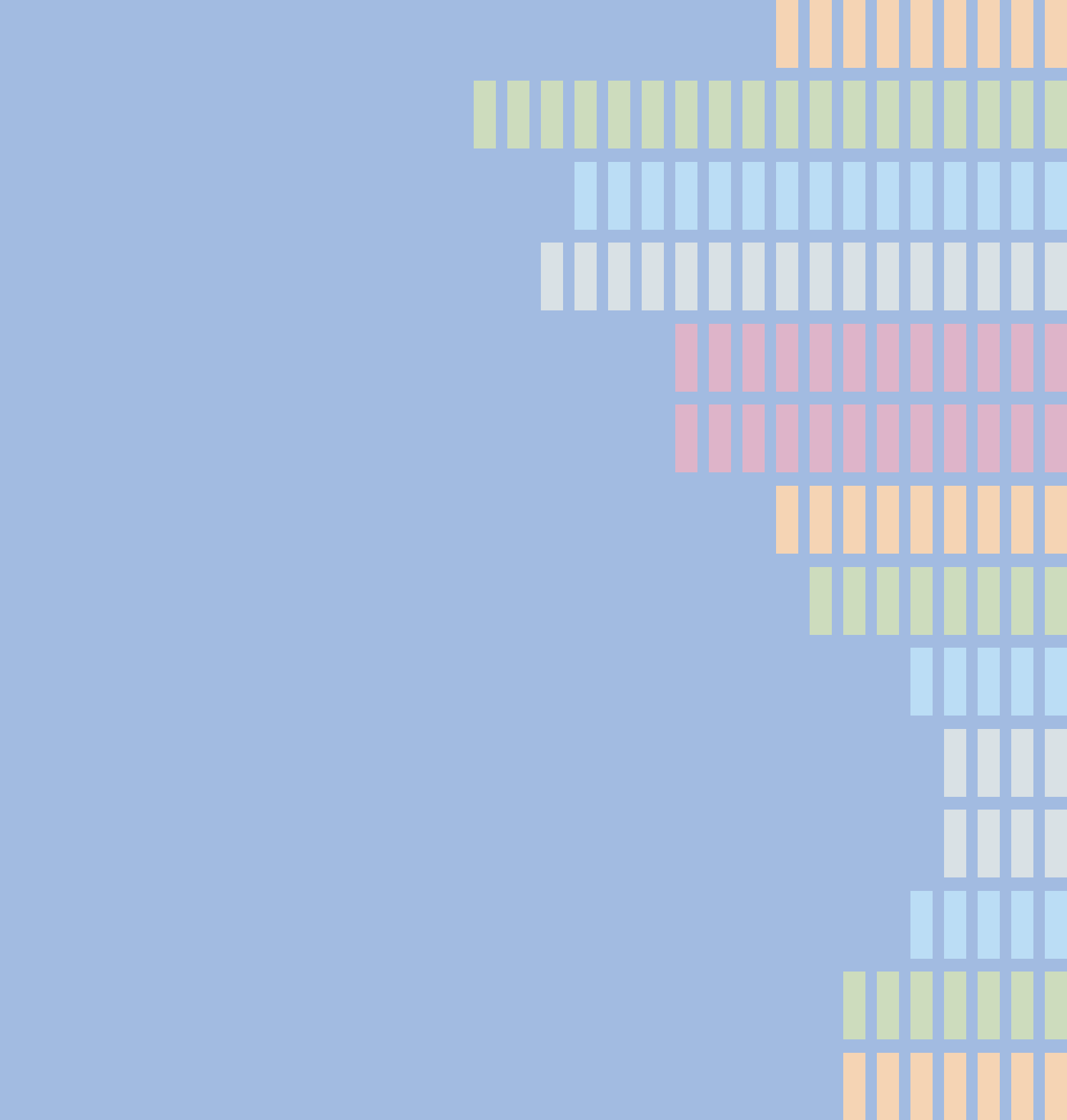

Національна Асамблея
людей з інвалідністю України
www.naiu.org.ua

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

за результатами опитування соціальних підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю в Україні щодо їх стану та потреб в умовах війни

Ця публікація розроблена Всеукраїнським громадським об'єднанням «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» в рамках проєкту «Реагування та відновлення з урахуванням потреб людей з інвалідністю під керівництвом та за координації організацій осіб з інвалідністю», який фінансується Європейським форумом інвалідності та Християнською місією незрячих (CBM).

Зміст

ВСТУП	4
МЕТОДОЛОГІЯ	5
СТИСЛИЙ АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ	6
ОСНОВНА ЧАСТИНА	8
Структура респондентів.....	8
ГОЛОВНІ ТЕЗИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
Економічний блок.....	10
Трудові відносини.....	16
Співпраця з органами державної влади, органами місцевого самоврядування.....	18
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	21

Умовні позначення

- ОДА (ОВА) – обласні державні адміністрації (обласні військові адміністрації)
- УТОГ – Українське товариство глухих
- УТОС – Українське товариство сліпих
- ВО СОІУ – Всеукраїнська організація «Союз осіб з інвалідністю України»

Вступ

Наприкінці 2022 року Національною Асамблеєю людей з інвалідністю України, Всеукраїнською Асоціацією підприємців та працюючих людей з інвалідністю України, Українським товариством глухих та Українським товариством сліпих за підтримки Європейського Форуму інвалідності в рамках реалізації проєкту «Реагування та відновлення з урахуванням потреб людей з інвалідністю під керівництвом та за координації організацій осіб з інвалідністю» було проведено Дослідження стану та потреб соціальних підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю в умовах війни.

В опитуванні брали участь директори підприємств, бухгалтери, економісти зазначених підприємств.

Метою дослідження є:

- збір інформації про поточний економічний стан соціальних підприємств, засновниками та власниками яких є виключно громадські об'єднання осіб з інвалідністю та на яких працює понад 50% осіб з інвалідністю;
- встановлення причин та обставин, що призводять до зменшення кількості підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю та кількості працюючих на цих підприємствах людей з інвалідністю.

Соціальні підприємства громадських об'єднань осіб з інвалідністю – це простір, де підприємці повинні не тільки орієнтуватись на максимізацію прибутку від своєї діяльності, а й використовувати прибуток для досягнення більш широких і вагомих соціальних цілей. Основний зміст діяльності таких підприємств полягає у створенні благ, що принесуть суспільству значну соціальну цінність.

Найчастіше такі соціальні підприємства діють у межах малого бізнесу. Діяльність саме малого бізнесу є основою формування стабільного економічного стану України. Завдяки здатності швидко підлаштовуватись до змін попиту та потреб на ринку, підприємства малого бізнесу спроможні запропонувати унікальний продукт чи послугу, що буде актуальним під час цих змін.

Розвиток та діяльність соціальних підприємств громадських об'єднань осіб із інвалідністю пов'язані з вирішенням питань не лише економічного, а й соціального характеру. Серед останніх – створення нових та збереження наявних робочих місць, зокрема для осіб з інвалідністю, а також фінансова підтримка статутної діяльності засновника громадських об'єднань осіб з інвалідністю.

Отримані відповіді проаналізовано в узагальненому вигляді з дотриманням принципу конфіденційності.

Результати опитування використано для підготовки узагальнених висновків та пропозицій з окреслених питань, їх також буде використано в подальшій діяльності НАІУ та її партнерів, зокрема й під час взаємодії з органами влади всіх рівнів.

Дослідження узагальнили **Вікторія Назаренко, Оксана Полякова, Гліб Рибалко.**

Щира вдячність учасникам і учасникам опитування за відповіді на запитання анкети, які слугуватимуть для адвокації прав осіб з інвалідністю на працю та зайнятість, зокрема на підприємствах громадських об'єднань осіб з інвалідністю.

Методологія

Опитування проводилося протягом 24 днів – із 22 листопада по 14 грудня 2022 року змішаним способом – шляхом заповнення анкети, оформленої в Google Form, керівниками, менеджерами, бухгалтерами соціальних підприємств.

Запитання стосувалися поточного економічного стану соціальних підприємств, заснованих громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю, на яких працює понад 50% осіб з інвалідністю.

Результати відповідей на запитання анкети опрацьовано із застосуванням методів узагальнення, аналізу та синтезу.

Стислий аналіз ситуації

Стаття 43 Конституції України встановлює право кожного громадянина на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Ратифікувавши 16 грудня 2009 року Конвенцію про права осіб з інвалідністю, Україна приєдналась до держав-учасниць, які мають на меті заохочення, захист й забезпечення повного і рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також заохочення до поваги притаманного їм достоїнства. Статтею 27 згаданої вище Конвенції передбачено, що держави-учасниці забезпечують і заохочують реалізацію права на працю, зокрема тими особами, які отримують інвалідність під час трудової діяльності, шляхом ужиття, у тому числі в законодавчому порядку, належних заходів, спрямованих, зокрема, на таке:

- b)** захист прав осіб з інвалідністю нарівні з іншими на справедливі й сприятливі умови праці, зокрема рівні можливості й рівну винагороду за працю рівної цінності, безпечні та здорові умови праці, зокрема захист від домагань, та задоволення скарг;
- e)** розширення на ринку праці можливостей для працевлаштування осіб з інвалідністю та просування їх по службі, а також надання допомоги в пошуку, отриманні, збереженні та відновленні роботи;
- f)** розширення можливостей для індивідуальної трудової діяльності, підприємництва, розвитку кооперативів і організації власної справи;
- h)** стимулювання наймання осіб з інвалідністю у приватному секторі за допомогою належних стратегій і заходів, які можуть включати програми позитивних дій, стимули та інші заходи;
- k)** заохочення програм професійної та кваліфікаційної реабілітації, збереження робочих місць і повернення на роботу для осіб з інвалідністю.

Питання праці осіб з інвалідністю регулюються як загальним законодавством з питань праці, таким як Кодекс законів про працю України, закони України «Про зайнятість населення», «Про відпустки», «Про охорону праці» тощо, так і спеціальним законодавством – закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», а також прийняті на їх виконання нормативно-правові акти. Зокрема, антидискримінаційні положення визначені статтею 2.1 Кодексу законів про працю України, яка забороняє будь-яку дискримінацію у сфері праці, наприклад порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників. Ця норма поширюється й на людей з інвалідністю.

Національне законодавство має на меті сприяти зайнятості осіб з інвалідністю. Підприємства громадських об'єднань осіб з інвалідністю відіграють важливу роль у реалізації державної політики у сфері зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю. На ці підприємства державою покладено виконання двох функцій:

- **соціальної** – створення робочих місць для осіб з інвалідністю; проведення трудової реабілітації (виконання індивідуальної програми реабілітації), залучення осіб з інвалідністю до роботи в колективі, культурно-просвітницьких об'єднань і гуртках; формування у них активної позиції в суспільстві; укріплення їх свідомості як рівноправних і корисних членів суспільства;
- **економічної** – виготовлення і реалізація товарів та послуг; виплата заробітної плати; сплата до державного бюджету податків та обов'язкових зборів тощо.

Організація діяльності соціальних підприємств пов'язана із використанням праці осіб з інвалідністю, що ставить їх у нерівні умови з іншими суб'єктами господарської діяльності.

Тому з метою створення умов для забезпечення рівних можливостей для трудової діяльності працівників з інвалідністю та необхідних економічних умов для функціонування таких підприємств, відповідно до окремих статей Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» вони мають право на державну підтримку у вигляді пільг з оподаткування, фінансової поворотної і безповоротної допомоги за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю тощо.

Одним із пріоритетних завдань державної політики у сфері зайнятості, як і у багатьох країнах, є подолання дискримінації за ознакою інвалідності на ринку праці та збільшення можливостей для забезпечення на робочому місці розумного пристосування.

ДОВІДКОВО

В країнах Європейського Союзу зайнятість осіб з інвалідністю є одним із пріоритетів Стратегії Інвалідності 2021–2030. Єврокомісія визнає, що участь у працевлаштуванні – найкращий спосіб забезпечити економічну автономію та соціальну інтеграцію. Розрив у зайнятості між особами з інвалідністю та без неї залишається високим: люди з інвалідністю мають нижчий рівень зайнятості, непропорційно страждають від безробіття та раніше залишають ринок праці. Велика кількість людей з важкими формами інвалідності працює не на відкритому ринку праці, а в закладах, які пропонують так звану захищену зайнятість. Такі схеми різноманітні, і не всі вони забезпечують адекватні умови праці чи трудові права для осіб з інвалідністю, а також шляхи до відкритого ринку праці. Спільнота бачить своєю ціллю зростання кількості осіб з інвалідністю із оплачуваною зайнятістю на відкритому ринку праці. Комісія підтримуватиме політику зайнятості в державах-членах через сприяння соціальній економіці, яка надає послуги особам з інвалідністю, допомагає «будувати мости» для таких людей до працевлаштування на відкритому ринку праці та пропонує можливості працевлаштування. Ситуація в цьому секторі значно відрізняється в ЄС. Щоб підтримати держави-члени у зміцненні соціальної інтеграції незахищених груп, законодавство ЄС про державні закупівлі передбачає зарезервовані контракти, а законодавство ЄС про конкуренцію уможливує спеціальну державну допомогу для найму працівників з інвалідністю. Паралельно держави-члени розробляють політику «інклюзивного підприємництва», спрямовану на недостатньо представлені групи, такі як жінки, молодь та мігранти, включаючи й людей з інвалідністю.

За даними місцевих органів виконавчої влади, у першому півріччі 2022 року 179 підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування, із них підприємств УТОС – 33, УТОГ – 38, ВО СОІУ – 24, інших громадських організацій осіб з інвалідністю – 84. За цей період середньооблікова чисельність працюючих на зазначених підприємствах становить 5 746 осіб, з них 3 640 – це особи з інвалідністю.

При цьому в 2020 році кількість підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю становила 259 підприємств, а в 2021 році (звітність збирали уже під час повномасштабних військових дій з боку росії, тож не містить даних про підприємства, розташовані на тимчасово окупованих територіях) – 193 підприємства. Серед підприємств, що отримали пільги у 2020 році, підприємств УТОГ було 48, УТОС – 57, ВО СОІУ – 38, інших громадських об'єднань осіб з інвалідністю – 116. За даними 2020 року, середньооблікова чисельність працюючих на зазначених підприємствах становила 8 820 осіб, з них 5 699 є особами з інвалідністю.

Таким чином, протягом останніх років кількість підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю суттєво зменшується. Зокрема, за період 2020 року – першого півріччя 2022 року на 31% зменшилась кількість таких підприємств, на 35% впала середньооблікова чисельність працюючих на них осіб, у тому числі на 36% зменшилась чисельність працюючих осіб з інвалідністю.

Серед причин, які обумовили таку ситуацію, є пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 та військова агресія росії.

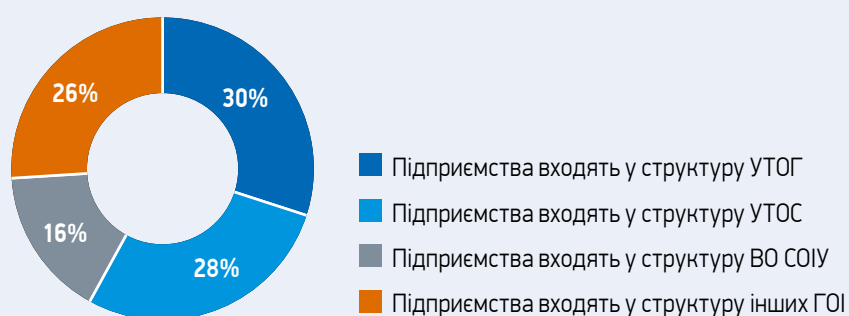
Однак варто зазначити, що підприємства УТОГ та УТОС, які становлять 40% від загальної чисельності всіх підприємств, заснованих громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю, забезпечують роботою 78% працівників з інвалідністю від усіх працюючих на підприємствах громадських організацій осіб з інвалідністю в Україні. При цьому питома вага суми пільг з оподаткування податком на додану вартість у таких підприємств становить лише 28%, податку на прибуток – 17% та оподаткування податком на додану вартість за нульовою ставкою – 23% від загальної суми пільг підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю відповідно.

Основна частина

Структура респондентів

У дослідженні взяло участь 61 соціальне підприємство, що на 24 лютого 2022 року було розташоване на підконтрольній території України.

Респонденти

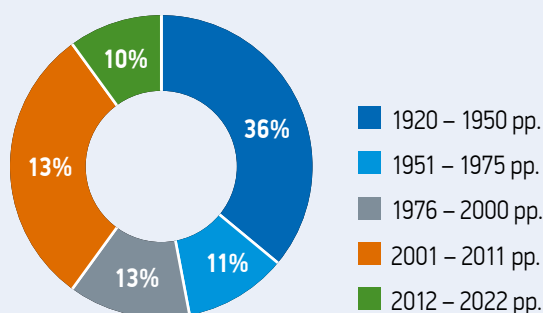
Респонденти належать до:

- підприємств УТОГ – 8 підприємств, що становить 30% тих, що брали участь у дослідженні;
- підприємств УТОС – 17 підприємств, що становить 28% тих, що брали участь у дослідженні;
- підприємств ВО СОІУ – 10 підприємств, що становить 16% тих, що брали участь у дослідженні;
- підприємств інших громадських організацій осіб з інвалідністю – 16 підприємств, що становить 26% тих, що брали участь у дослідженні.

Рік заснування соціальних підприємств, представники яких брали участь у опитуванні

Як свідчить діаграма, 36% підприємств було засновано до 50-х років ХХ століття, 40% – протягом ХХІ століття і лише 24% підприємств створено у другій половині ХХ століття (13% протягом 1951 – 1975 років та 11% протягом 1976 – 2000 років).

Рік заснування підприємства

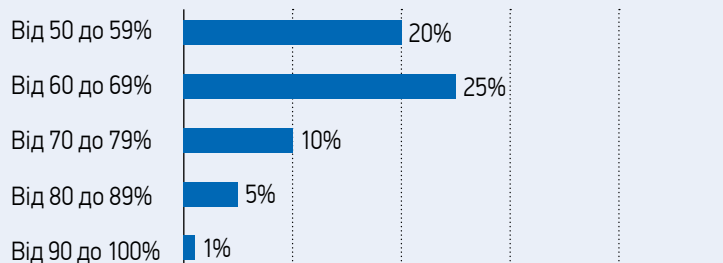
З наведеної діаграми можна зробити висновок, що значна частина діючих на сьогодні підприємств була заснована ще до початку Другої світової війни, пережила розпад Радянського Союзу, чисельні реформи, що відбувались уже у часи незалежної України. Деякі з опитаних підприємств мають майже *столітню* історію.

Всі підприємства з-поміж опитаних мають у своєму штаті більш ніж 50% осіб з інвалідністю. Зокрема, на більшості підприємств (67%) штатна чисельність працюючих осіб з інвалідністю перевищує 60%. На 25 підприємствах, що становить 41% від опитаних, кількість працюючих осіб з інвалідністю – від 60 до 69%. А на одному підприємстві 100% працівників мають інвалідність.

Відсоток працівників, що мають інвалідність, до загальної чисельності працюючих на підприємстві

Опитані підприємства здійснюють свою діяльність на всій території України, окрім тимчасово окупованих територій.

Сфера діяльності підприємств, представники яких брали участь у опитуванні

Підприємства переважно працюють у таких сферах:

Головні тези результатів дослідження

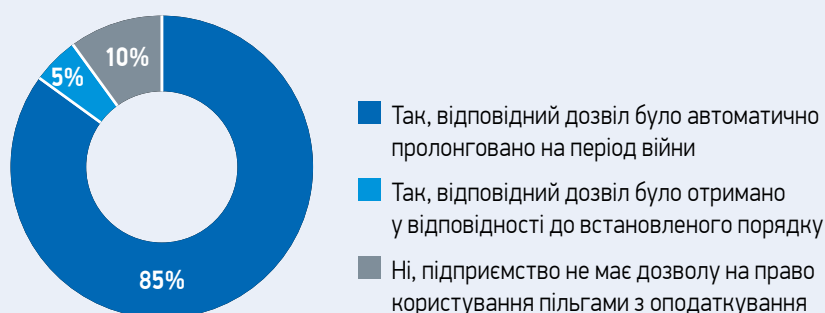
Економічний блок

Одне з перших питань було пов'язане з наявністю дозволу на право користування пільгами з оподаткування.

Законодавством України передбачена можливість отримання пільг з оподаткування для підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю.

Порядок надання дозволу на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій осіб з інвалідністю затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 № 1010 (зі змінами). Маючи пільгу з оподаткування, підприємство, на якому працює більш ніж 50% осіб з інвалідністю, може бути конкурентоспроможним на ринку України, а також забезпечувати соціальні потреби таких осіб.

Чи має підприємство дозвіл на право користування пільгами з оподаткування?

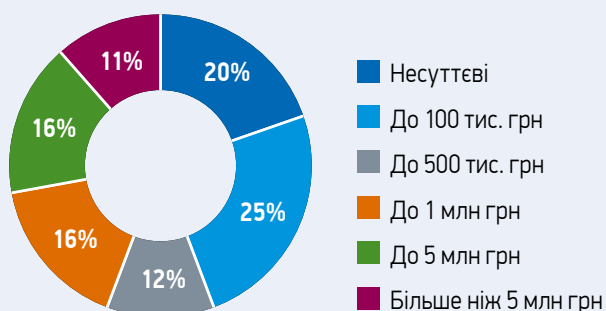

Як свідчить опитування, майже всі респонденти мають дозвіл на право користування пільгами з оподаткування, який було або автоматично пролонговано на період війни, – 85% від опитаних, або отримано у відповідності до встановленого порядку – 5% від опитаних. Лише у 10% опитаних з тих чи інших підстав відповідного дозволу немає.

Оцінювання втрати свого бізнесу внаслідок війни

Переважає більшість (80%) підприємств, що брали участь в опитуванні, так чи інакше зазнали втрати свого бізнесу (ресурси, товари, основні фонди, вимушені переplatи, витрати на релокацію тощо) через повномасштабну агресію з боку росії.

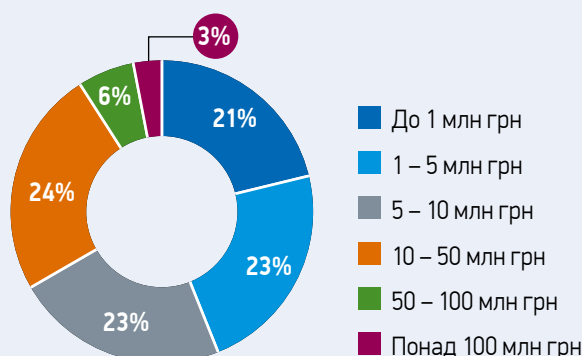
Оцінка прямих втрат бізнесу з 24 лютого 2022 року (втрачені ресурси, товари, основні фонди, вимушені переplatи, витрати на релокацію тощо)

Про більш конкретні втрати підприємства розповідають неохоче.

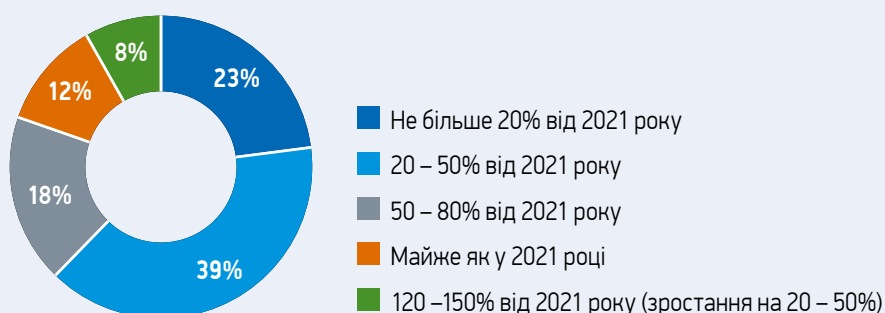
Прибуток від бізнесу в 2021 році

Наведена діаграма демонструє, що опитані підприємства умовно можна розділити на: мікрокомпанії – 21% з тих, що були опитані, малі компанії – 70%, середні компанії – 6%, великі компанії – 3%. Таким чином, більшість підприємств належить до малих компаній з прибутком до 50 млн грн на рік.

Лише у 20% підприємств з тих, що були опитані, не передбачається економічний спад. Так, 8% опитаних підприємств прогнозують зростання прибутку, ще 12% сподіваються, що отриманий прибуток залишиться на рівні 2021 року. У свою чергу, понад третина опитаних (39%) зазначають, що прогнозують свій прибуток у розмірі від 20 до 50% у порівнянні з минулим роком, 23% опитаних взагалі прогнозують спад прибутку у 5 разів (20% порівняно з 2021 роком).

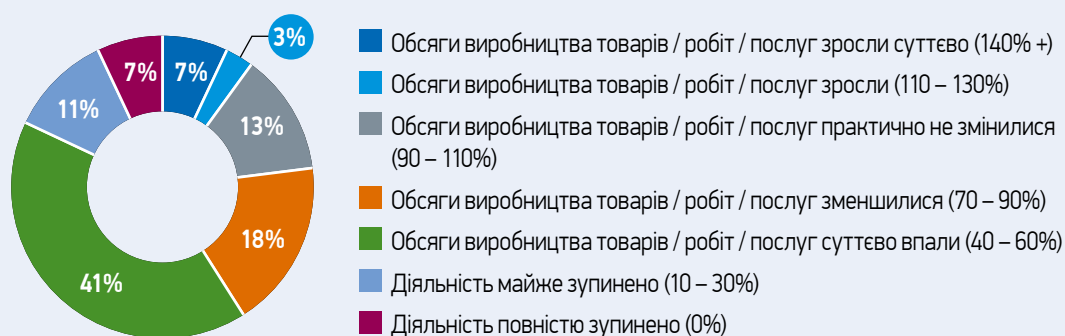
Прогноз прибутку на 2022 рік

Економічний стан підприємств за перше півріччя 2022 року порівняно з попереднім роком

Підприємствам було поставлене запитання щодо їх обсягів виробництва товарів / робіт / послуг за 6 місяців поточного року відносно аналогічного періоду 2021 року.

Як змінилися обсяги виробництва товарів / робіт / послуг за 6 місяців 2022 року по відношенню до аналогічного періоду 2021 року?

Як бачимо з наведеної діаграми:

- у 41% тих, що брали участь у дослідженні, обсяги виробництва товарів / робіт / послуг суттєво впали;
- у 18% – обсяги виробництва товарів / робіт / послуг зменшилися;
- у 11% – діяльність майже зупинена;
- у 7% – діяльність повністю зупинена.

Таким чином, опитування свідчить про те, що повномасштабна агресія з боку росії, що розпочалася 24 лютого 2022 року, зруйнувала нормальний режим роботи у 77% існуючих підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю.

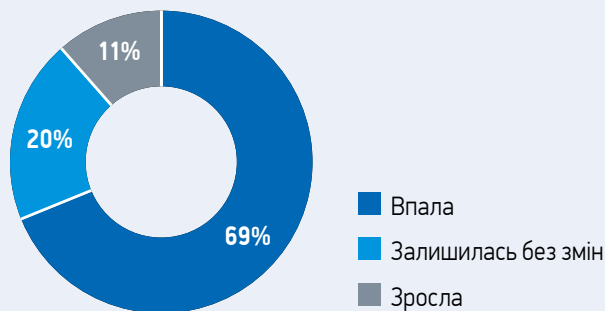
Водночас, деякі підприємства змогли адаптуватись під потреби, спричинені війною: 7% тих, які пройшли опитування, зазначили, що їх обсяги виробництва товарів / робіт / послуг зросли суттєво, а ще 3% – що обсяги виробництва товарів / робіт / послуг зросли. Не зазнали змін обсяги виробництва товарів / робіт / послуг у 13% опитаних підприємств.

У свою чергу, слід відмітити, що підприємства, у яких відбулось зростання обсягів виробництва, розташовані у регіонах, які зазнали найменших втрат у ході війни у першому півріччі 2022 року, – це Чернівецька, Івано-Франківська, Кіровоградська та Одеська області. Обсяги виробництва товарів, робіт, послуг на цих підприємствах суттєво зросли – 140% по відношенню до аналогічного періоду 2021 року.

Варто зазначити, що підприємства, які переважно здійснювали свою діяльність у Київській, Харківській, Херсонській, Донецькій областях, або зупинили, або майже зупинили свою діяльність (10 – 30% від аналогічного періоду 2021 року).

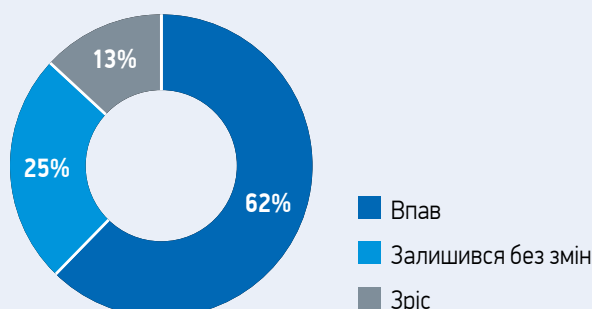
Також спостерігається тенденція щодо зменшення кількості замовлень від клієнтів за останні місяці. Більш ніж 2/3 респондентів зазначили, що кількість замовлень зменшилась.

Як змінилася кількість замовлень від клієнтів, що отримує підприємство, за останні 3 місяці (серпень–жовтень 2022 року)?

Аналогічна ситуація спостерігається і у питанні, пов'язаному із обсягом виробництва товарів / робіт / послуг.

Як змінився обсяг випуску продукції / наданих послуг за останні 3 місяці (серпень–жовтень 2022 року)?

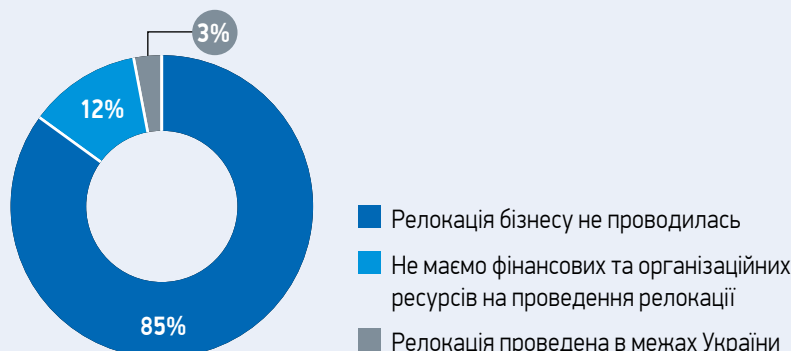

Щодо переведення (релокації) бізнесу в інші регіони України або взагалі за межі України

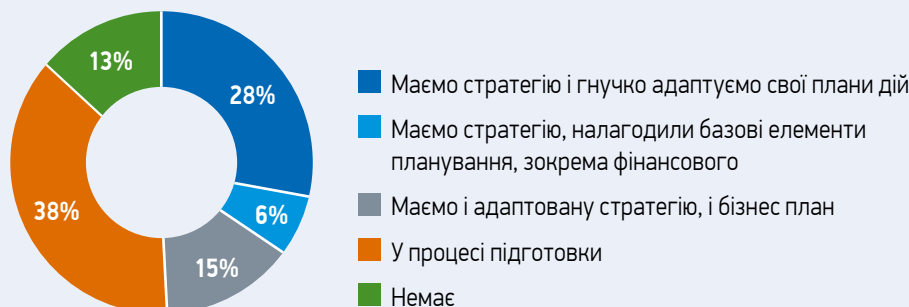
За результатами опитування бачимо, що релокація серед підприємств у більшості випадків (97%) не проводилась, з яких 12% підприємств не мають на це відповідних можливостей. І лише 3% опитаних підприємств провели релокацію у межах України. Також слід відзначити, що жодне підприємство не релокувало свій бізнес закордон.

Чи відбулась релокація вашого підприємства у зв'язку із воєнними діями?

На тлі масштабної війни з'явилися й функціональні зміни всередині компаній. 49% з опитаних підприємств вказують на те, що мають стратегію, налагодили базові елементи планування, зокрема фінансового, мають бізнес план. Третина опитаних зазначила, що стратегія та бізнес план розвитку у процесі підготовки. І лише 13% з опитаних підприємств не мають ні стратегії, ні бізнес плану розвитку з урахуванням нових реалій.

Наявність у підприємств стратегії, бізнес плану розвитку з урахуванням нових реалій

Як бачимо, попри умови, в яких опинився бізнес після масштабного вторгнення росії, більшість опитаних підприємств все ж таки намагається створити можливості для роботи в «нових реаліях».

Причини, що заважають відновлювати і розвивати бізнес

У межах дослідження респондентам було запропоновано визначити причини, що заважають відновлювати і розвивати бізнес.

Як бачимо, більшість підприємств, що брали участь у опитуванні, основними причинами називають такі чинники:

- **пов'язані з діяльністю органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування:**
  - ✓ відсутність підтримки з боку Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю – 43%;
  - ✓ відсутність необхідної підтримки на рівні України – в межах повноважень уряду, центральних та регіональних органів влади – 41%;

- ✓ непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу, – 34%;
  - ✓ недоступність кредитних коштів – 20%;
  - ✓ відсутність необхідної підтримки з боку громади – 16%;
  - ✓ перешкоди з боку регуляторних та/чи фіскальних органів, у тому числі податкової, митниці тощо, – 12%;
  - ✓ високі податки та збори – 10%.
- **спричинені війною:**
    - ✓ непрогнозованість розвитку ситуації в Україні – 54%;
    - ✓ зруйнованість ланцюгів постачання – 25%;
    - ✓ високі витрати на оплату послуг з постачання електроенергії, газу тощо – 52%.
  - **економічні:**
    - ✓ відсутність достатнього капіталу – 48%;
    - ✓ відсутність платоспроможних клієнтів – 46%;
    - ✓ відсутність необхідного обладнання – 26%;
    - ✓ відсутність сировини – 25%;
    - ✓ застаріла бізнес модель – 12%.

Що заважає Вам зараз відновлювати і розвивати бізнес?

Ключові рішення для бізнесу на 2023 рік

Отже, першочерговими рішеннями на 2023 рік респонденти зазначають:

- пошук нових клієнтів – 78,7%;
- скорочення витрат – 67,2%;
- пошук фінансування – 54,1%.

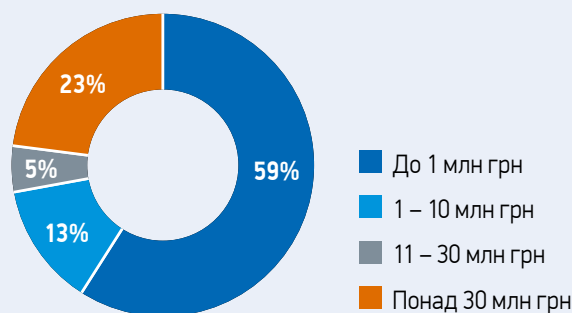
Які ключові рішення ви приймаєте щодо вашого бізнесу на 2023 рік?

Тобто незважаючи на ситуацію у державі, більшість респондентів намагається за допомогою суто економічних інструментів подолати кризу.

Крім того, особливого значення набуває **питання щодо потреби у додаткових фінансових ресурсах**, необхідних для реалізації бізнес стратегії.

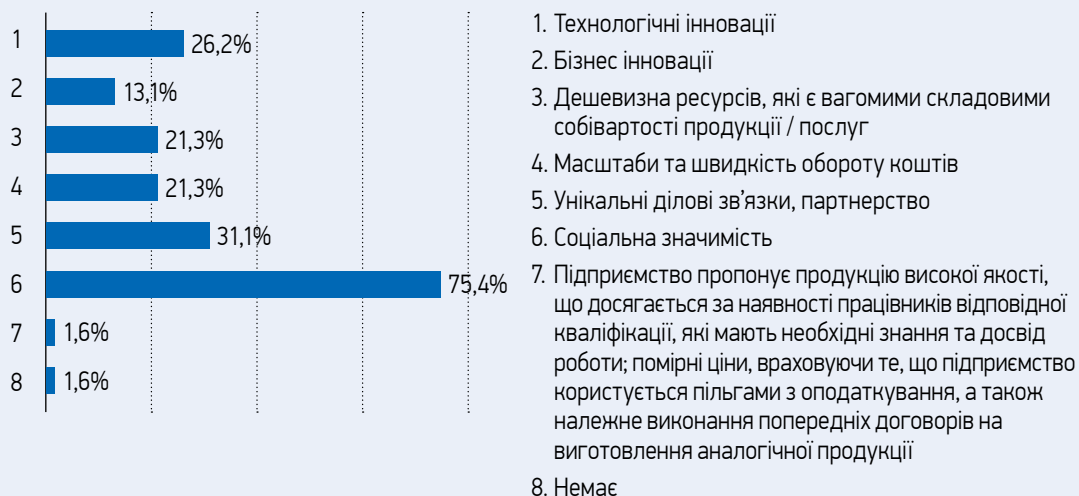
Який обсяг фінансових ресурсів додатково необхідний вашому бізнесу (до наявних у вас ресурсів) для реалізації вашої бізнес стратегії розвитку?

Як можна побачити із наведеної діаграми, майже 2/3 з опитаних підприємств (59%) потребує незначної фінансової підтримки – у сумі до 1 млн гривень.

Не менш важливим є питання **конкурентоспроможності підприємств, за рахунок чого планується подальший розвиток бізнесу.**

Конкурентні переваги вашого бізнесу, за рахунок яких плануєте надалі розвиватися і конкурувати?

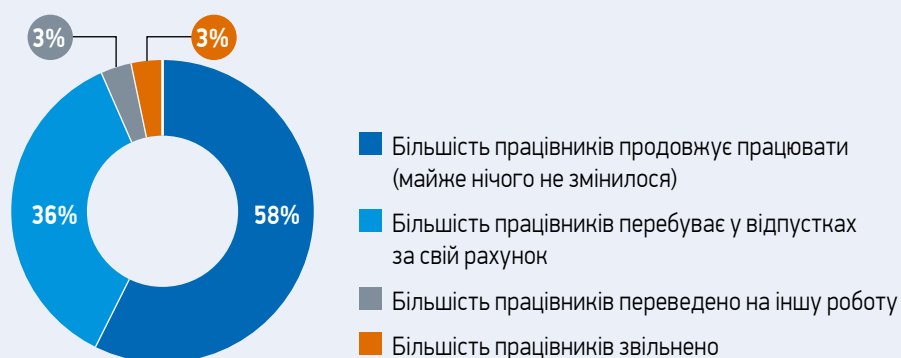
Ліва частка респондентів, а саме 75,4% опитаних, зафіксували соціальну значимість як основну перевагу бізнесу.

І це не дивно, бо самі соціальні підприємства у більшості – це новатори, які використовують різні ресурси та різні інноваційні ідеї для розв'язання суспільних проблем. Діяльність цих підприємств призводить до змін у таких сферах, як освіта, захист прав людини, подолання бідності та безробіття, охорона довкілля тощо.

Трудові відносини

Питання наступного блоку пов'язані зі штатом працівників, тривалістю їх робочого дня.

Респондентам було поставлено питання щодо стану трудових відносин із працівниками після 24 лютого 2022 року

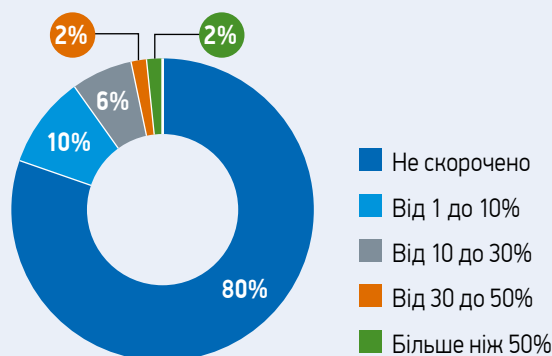
Як бачимо за результатами опитування, незважаючи на економічну ситуацію, спад у виробництві товарів, робіт, послуг і негативні очікування за підсумками року, більшість підприємств (94%) не скоротили штат працівників. Так, на 58% підприємств працівники продовжують працювати, у третини підприємств (36%) більшість працівників перебуває у відпустці за свій рахунок.

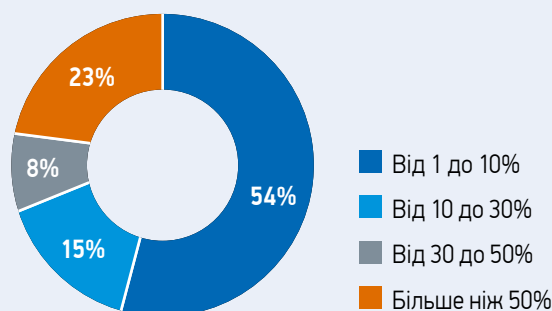
Оскільки опитування стосувалось соціальних підприємств, то питання скорочення штату з числа працівників – осіб з інвалідністю має важливе значення. Тож варто зазначити, що станом на 01 листопада 2022 року лівова частка респондентів (80%) порівняно з чисельністю на 23 лютого 2022 року наголосила про збереження штатної чисельності персоналу із числа осіб з інвалідністю. На інших підприємствах мало місце звільнення працівників з інвалідністю. Так, 10% респондентів зазначили, що скорочення відбулось у кількості до 10%, 6% наголосили, що скоротили від 10% до 30% працівників, 2% скоротили від 30% до 50% працівників, ще 2% – понад 50% працівників.

Скорочення штату з числа працівників з інвалідністю

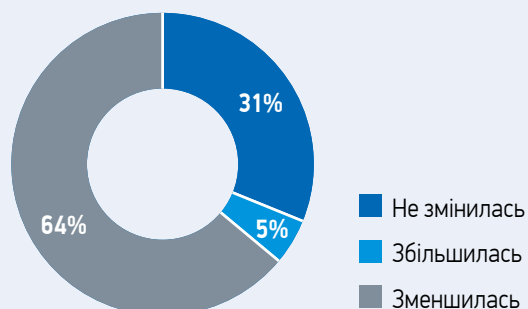
Децю схожа ситуація і щодо питання, пов'язаного із відпусткою за власний рахунок щодо працівників із числа осіб з інвалідністю.

Частка персоналу з числа осіб з інвалідністю, відправленого у відпустку (у відсотках до чисельності на 23 лютого 2022 року)

А ось **тривалість робочого часу** у більшості підприємств змінилась. На наведеній нижче діаграмі відображено зміни тривалості робочого дня для працівників після 24 лютого 2022 року у порівнянні з попереднім роком. Більшість респондентів (64%) відповіла, що зменшилась, на 31% підприємств не змінилась. Проте є підприємства, на яких спостерігається збільшення тривалості робочого часу, на жаль, їх кількість становить лише 5%.

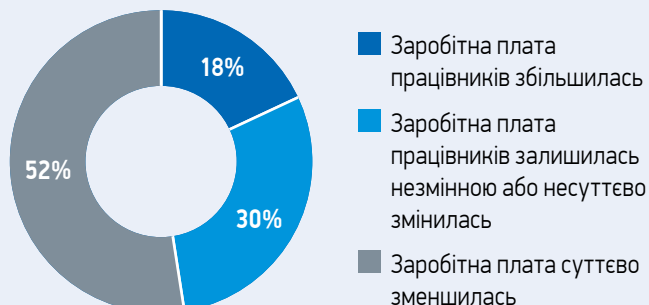
Тривалість робочого часу на соціальних підприємствах

Заробітна плата змінювалась дещо в інших пропорціях. На запитання щодо розміру заробітної плати працівників після 24 лютого 2022 року респонденти відповіли так:

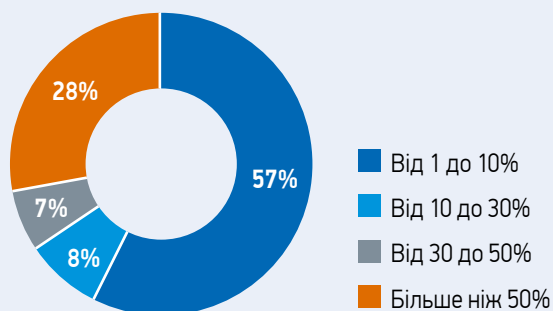
- у 18% – заробітна плата збільшилась;
- у 30% – заробітна плата залишилась незмінною;
- у 52% – суттєво зменшилась.

Заробітна плата на соціальних підприємствах

Важливим є питання про **частку персоналу з інвалідністю, який залишився працювати на умовах скорочення заробітної плати (відсоток від працюючих на поточний момент)**.

Показники роботи на умовах скорочення заробітної плати

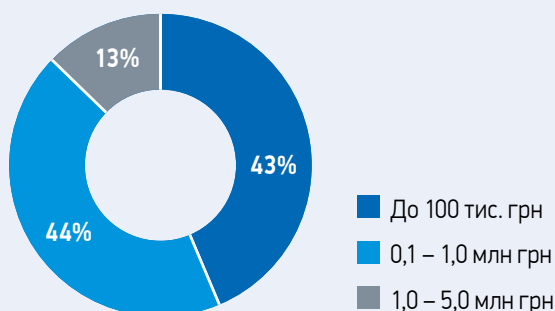

Співпраця з органами державної влади, органами місцевого самоврядування

Варто відзначити, що хоча опитування проводилося серед соціальних підприємств, всі вони, як і звичайний бізнес, продають на вільному ринку товари, роботи, послуги, тож так само сплачують податки. На питання стосовно **орієнтовного обсягу податків та акцизів (без інших зборів), які підприємство планує сплатити за 2022 рік, респонденти відповіли так:**

- 13% підприємств сплатять податків у сумі від 1 млн грн до 5 млн грн;
- 44% підприємств – від 100 тис. грн до 1 млн грн;
- 43% підприємств – до 100 тис. грн податків.

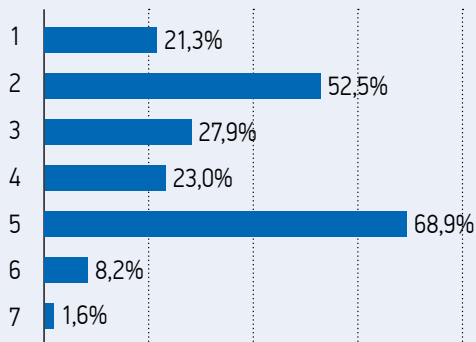
Обсяг податків та акцизів, які підприємства планують сплатити за 2022 рік

Не слід забувати, що соціальне підприємство, на відміну від традиційного бізнесу, має іншу мету – розв’язання соціальних проблем, пов’язаних з професійною, соціальною, трудовою реабілітацією осіб з інвалідністю. Але незважаючи на це, а також на той факт, що соціальні підприємства не можуть на рівних конкурувати зі звичайними підприємствами, на запитання **щодо участі підприємства у здобутті Україною Перемоги у війні респонденти відповіли так:**

Участь соціальних підприємств у наближенні Перемоги у війні

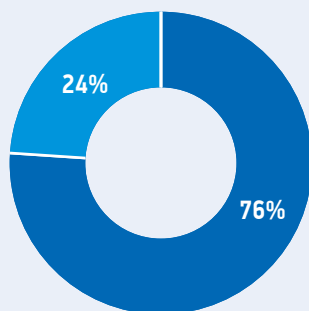
1. Так. Шляхом створення на базі підприємства Центрів тимчасового перебування, зокрема переселенців із числа осіб з інвалідністю, осіб старшого віку, родин з дітьми та ін.
2. Так. Кожен працівник самостійно з урахуванням можливостей
3. Так. Це важлива частина життєдіяльності всього нашого бізнесу та колективу, зокрема долучення до волонтерства, передачі безкоштовно чи за собівартістю значної частини нашої продукції / послуг, гуманітарна допомога тощо
4. Так. Шляхом виконання державного замовлення для потреб військових, зокрема на умовах давальницької сировини
5. Так. Шляхом підтримки робочих місць, у тому числі для осіб з інвалідністю, та спроможності до сплати податків
6. Немає можливості
7. Підприємство розташоване в зоні бойових дій

Лише трохи більше 8% респондентів зазначили відсутність можливостей допомагати державі. Інші підприємства роблять свій внесок у наближення Україною Перемоги.

Оскільки соціальні підприємства, що брали участь у опитуванні, засновані громадськими об’єднаннями осіб з інвалідністю, вони **допомагають засновникам**.

Більшість з них (76%) не тільки перераховують засновнику (громадському об’єднанню) відповідні внески, а й спільно обговорюють і вирішують багато питань; 24% з опитаних зазначили, що співпрацюють лише в контексті перерахування внесків.

Допомога соціальним підприємствам та їх засновникам

- Так, спільно обговорюємо та вирішуємо багато питань
- Ні, тільки в частині перерахувань засновнику та подання заяви на отримання дозволу на пільги

Соціальні підприємства не можуть на рівних конкурувати зі «звичайним бізнесом», тому законодавством перебачено різні види державної допомоги.

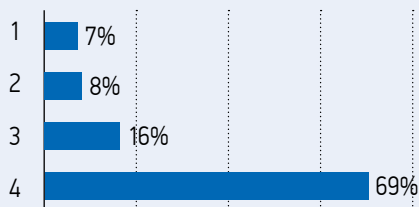
Види державної допомоги, якими скористалися підприємства з 24 лютого 2022 року:

Майже 92% респондентів скористалися податковими пільгами. Не користуються допомогою 8% опитаних підприємств.

У свою чергу, на запитання щодо **участі підприємства у програмах підтримки підприємництва від територіальних громад чи ОДА (ОВА) лише 7% з опитаних зазначили ствердно (беруть участь та отримали практичний результат)**, ще 8% – брали участь, однак ще не отримали практичного результату. Проте більшість підприємств (69%) не знає про жодну програму, а 16% підприємств знають про програми, але участі в них не беруть.

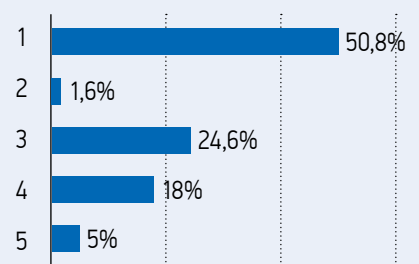
Участь у програмах підтримки підприємництва на місцевому рівні

1. Так. Беру участь та вже отримав практичний результат
2. Так. Беру участь, проте ще не отримав практичного результату для відновлення та/чи розвитку свого підприємництва
3. Ні. Хоча мені відомо (чув) про програми з підтримки підприємництва в територіальній громаді / регіоні
4. Ні. Не знаю про жодну програму з підтримки підприємництва в територіальній громаді / регіоні

Досвід взаємодії підприємств із представниками ОДА (ОВА) та територіальних громад щодо відновлення чи розвитку підприємництва в територіальній громаді / регіоні показано в діаграмі.

Взаємодія соціальних підприємств з місцевою владою

1. Не взаємодіємо
2. Не взаємодіємо, проте отримуємо запрошення на участь у відповідних заходах
3. Взаємодіємо лише під час офіційних заходів, які проводяться територіальною громадою та/або ОДА (ОВА), не входимо в жодну робочу групу
4. Регулярно взаємодіємо в різних форматах (наприклад, у заходах, дослідженнях, консультаціях, робочих групах), проте не отримали практичного результату для свого підприємства чи нашого кластеру / сектору(-ів) економіки
5. Регулярно взаємодіємо в різних форматах (наприклад, у заходах, дослідженнях, консультаціях, робочих групах) і вже отримали практичні результати для нашого бізнесу та/чи нашого кластеру / сектору(-ів) економіки. Це сприяє відновленню, розвитку нашої діяльності

Як зазначили респонденти, 52,4% підприємств взагалі не взаємодіють із представниками ОДА (ОВА) та територіальних громад, з них 1,6% отримують запрошення на участь у відповідних заходах, 24,6% – взаємодіють лише під час офіційних заходів, які проводяться територіальною громадою та/або ОДА (ОВА), та не входять в жодну робочу групу.

Лише 23% опитаних регулярно взаємодіють у різних форматах, з них близько 5% вже отримали практичні результати для свого бізнесу. Це позитивно впливає на відновлення та розвиток їхньої підприємницької діяльності.

Висновки та рекомендації

I. Значна частина діючих на сьогодні соціальних підприємств, засновниками та власниками яких є виключно громадські об'єднання осіб з інвалідністю та на яких працює понад 50% осіб з інвалідністю, була заснована ще до початку Другої світової війни, пережила розпад Радянського Союзу, чисельні реформи, що відбувались вже у часи незалежної України.

Зазначені підприємства працюють в різних сферах. Це легка промисловість, виробництво харчових продуктів, меблів, електротоварів, виробів з пластмаси, поліграфічні та типографські послуги, сільське, лісове та рибне господарство, торгівля та переробна промисловість та ін.

Протягом останніх років кількість підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю суттєво зменшується, що призводить до падіння середньооблікової чисельності працюючих на них осіб, у тому числі осіб з інвалідністю. Зокрема, за період 2020 року – першого півріччя 2022 року на 31% зменшилась кількість таких підприємств, на 35% впала середньооблікова чисельність працюючих, у тому числі на 36% зменшилась чисельність працюючих осіб з інвалідністю.

За результатами другого півріччя 2022 року, загалом налічувалося 179 соціальних підприємств, які мали право на користування пільгами з оподаткування.

Серед причин, які обумовили таку ситуацію, – пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 та військова агресія росії.

II. Серед 61 з опитаних підприємств більшість (80%) зазнала економічних втрат. Ведення бізнесу відбувалося на фоні втрат ресурсів, товарів, основних фондів, вимушених переплат, руйнування ланцюгів постачання, непрогнозованості розвитку ситуації на внутрішньому ринку, витрат на релокацію через повномасштабну агресію з боку росії. У результаті спостерігаються тенденції щодо зменшення кількості замовлень та падіння обсягу випуску продукції / наданих послуг, робіт.

Підприємства, які переважно здійснювали діяльність у Київській, Харківській, Херсонській, Донецькій областях, зупинили або майже зупинили свою діяльність. Зростання обсягів виробництва спостерігається на підприємствах, які розташовані у регіонах, що зазнали найменших втрат у ході війни: Чернівецькій, Івано-Франківській, Кіровоградській та Одеській областях.

III. Повномасштабна агресія з боку росії зруйнувала нормальний режим роботи на підприємствах громадських об'єднань осіб з інвалідністю. Проте більшість підприємств майже не скорочувала чисельність працюючих осіб з інвалідністю. У той же час має місце скорочення робочого часу працівників та суттєве зменшення заробітної плати.

IV. Результатом співпраці підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю із органами державної влади та місцевого самоврядування є наявність майже у всіх опитаних дозволів на право користування пільгами з оподаткування, що пов'язано із їхньою соціальною значимістю. При цьому пільги було автоматично пролонговано на період війни.

Всі підприємства громадських об'єднань осіб з інвалідністю є платниками податків та акцизів, орієнтовний обсяг яких за 2022 рік становитиме від 100 тис. грн до 1 млн грн у 44% опитаних підприємств, а в сумі понад 1 млн грн у 13% підприємств.

Крім цього, 92% підприємств роблять свій внесок у наближення Україною Перемоги шляхом виконання державного замовлення, створення на базі підприємств Центрів тимчасового

перебування внутрішньо переміщених осіб, в тому числі з інвалідністю, займаються питаннями надання гуманітарної допомоги.

Серед основних чинників, що не сприяють розвитку бізнесу соціальних підприємств, – низький рівень співпраці з органами державної влади та/або органами місцевого самоврядування. Так, лише 5% підприємств регулярно співпрацюють з представниками ОДА (ОВА) та територіальних громад щодо розвитку підприємництва в територіальній громаді / регіоні і вже отримали практичні результати для свого бізнесу та/чи нашого кластеру / сектору(-ів) економіки.

Для збереження існуючих соціальних підприємств громадських об'єднань осіб з інвалідністю та з метою покращення рівня зайнятості осіб з інвалідністю потрібно:

1. Не допустити прийняття законодавчих актів, які скасовують існуючі механізми підтримки підприємств, заснованих громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю.
2. Розробити законодавче підґрунтя для розширення можливостей працевлаштування осіб з інвалідністю на відкритому ринку праці.
3. Спростити процедури звітності про працевлаштування осіб з інвалідністю.
4. Створити сприятливі умови для працевлаштування осіб з інвалідністю з важкими формами інвалідності.
5. Напрацювати механізми щодо реалізації продукції, виготовленої соціальними підприємствами (зокрема, шляхом розміщення державного замовлення або преференцій при тендерних закупівлях).
6. Надавати фінансову підтримку у вигляді безповоротної та поворотної допомоги, кредитів соціальним підприємствам з метою розширення їх можливостей і нарощування виробничого потенціалу під час війни та подолання її наслідків.
7. Зберегти систему пільгового оподаткування.
8. Забезпечити державну підтримку розумного пристосування робочих місць.
9. Забезпечити інформаційну відкритість з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, вчасне інформування про будь-які програми, брати участь у яких можуть підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю.
10. Включати питання підвищення рівня зайнятості серед осіб з інвалідністю під час розробки стратегій та програм з післявоєнного відновлення України.

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

за результатами опитування соціальних підприємств
громадських об'єднань осіб з інвалідністю в Україні
щодо їх стану та потреб в умовах війни

Національна Асамблея людей з інвалідністю України
01054, м. Київ, вул. Рейтарська, 8/5А, к. 110
Телефон: +380 44 279 6182
E-mail: office-naiu@ukr.net
Сайт: www.naiu.org.ua

